

Prof. dr hab. Elżbieta Jung

Katedra Historii Filozofii

Instytut Filozofii

Uniwersytet Łódzki

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR PAWŁA SUPERATA,
MARSYLIUSZA Z INGHEN QUAESTIONES SUPER QUATTUOR LIBROS
„SENTENTIARUM” PETRI LOMBARDI (LIBER II, QUAESTIONES VIII-X). EDYCJA
KRYTYCZNA OPATRZONA WSTĘPEM I KOMENTARZAMI

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska mgr Pawła Superata składa się z dwu, jak pisze, części: wstępu edytorskiego i edycji krytycznej trzech kwestii (8-10) Marsyliusz z Inghen z komentarza do *Sentencji* Piotra Lombarda. Należy podkreślić, że tego rodzaju edytorska praca jest niezmiernie cenna dla historyków myśli średniowiecznej, ponieważ udostępnia edycję krytyczną dzieła znanego dotąd jedynie w różnych rękopisach lub starodrukach. Prace edytorskie są bardzo czasochłonne i wymagają wielu umiętności, jak przede wszystkim dobra znajomość łaciny i paleografii, tworzenia *stemma codicum*, umiejętności wyboru określonego rękopisu jako podstawy edycji, uzasadnienia dla tego wyboru a także zbudowania aparatów filologicznego i historyczno-doktrynalnego. Z tych zadań Doktorant wywiązał się bardzo dobrze.

Jednak na samym wstępie muszę zaznaczyć, że czytanie i sprawdzanie tekstu łacińskiego sprawiło mi ogromną trudność w kontekście konieczności oceny poprawności edycji, ponieważ aparat krytyczny, czy, jak chce Doktorant, filologiczny, uwzględniający odmianki w różnych rękopisach został umieszczony na końcu wydania (czcionka 10 pkt,

numeracja rzymska), a nie na dole każdej strony. Czytanie tekstu łacińskiego wymagało ogromnego trudu i pochłonęło bardzo dużo czasu odbierając przyjemność namysłu nad tekstem Marsyliusza.

Część pierwsza, nie wiedzieć czemu zatytułowana częściowo po łacinie (*Pars prima*) a częściowo po polsku: „*Pars prima – Wstęp edytorski*” zawiera dwa rozdziały, w których kolejno Autor omawia życie i twórczość Marsyliusza z Inghen, problematykę filozoficzną i kosmologiczną jaką Marsyliusz przedstawia w swych w kwestiach, źródła doktrynalne z których korzystał przy pisaniu swej pracy oraz tradycję przekazu, czyli: czas i miejsce powstania zachowanych kodeksów, tj. rękopisów, zależności między nimi, zasady edycji tekstu i znów niekonsekwentnie po łacinie: *Descriptio fontium in quibus Marsilii de Inghen „Quaestiones super secundum Sententiarum” asservantur*, a dalej: *Index siglorum et abbreviationum*, co zwykle było się nazywać „Opisem rękopisów” oraz „Wykazem skrótów”. Druga część pracy nazwana jest: *Pars altera – editio critica*, czyli „Część II – edycja krytyczna”. To mieszanie języka łacińskiego i polskiego jest dla mnie niezrozumiałe. Praca, mimo że zawiera edycję w języku łacińskim jest jednak napisana w języku polskim.

Przedstawiając życiorys Marsyliusza Doktorant podaje wiele interesujących faktów z jego życia umieszczając je na tle wydarzeń historycznych. Ten zabieg pozwala czytelnikowi niejako zrozumieć wybory i działania, które podejmuje główny bohater pracy. Jest to bardzo wartościowe, interesujące wprowadzenie do pracy. W dalszej części Autor podaje ustalenia dotyczące daty powstania Marsyliusza komentarza do drugiej księgi *Sentencji*, podaje jego ogólną charakterystykę, wskazuje na specyfikę tego komentarza i opisuje główną problematykę. Jedyna moja uwaga do tej części dotyczy manieri Doktoranta nazywania wszystkiego, co włoskie – italskim. To brzmi źle i staroświecko. Również oddzielanie podmiotu i orzeczenia, jak na przykład w zdaniu: „Marsyliusz z Inghen wielu z tych przełomowych wydarzeń był świadkiem” powoduje, że tekst czyta się gorzej.

Kolejne podrozdziały rozdziału pierwszego są poświęcone omówieniu głównej problematyki wydawanych przez Doktoranta kwestii dyskutujących przede wszystkim zagadnienie stworzenia świata materialnego, w tym zagadnienia dotyczące materii nieba, materii pierwszej, światła stworzonego, modelu świata i wpływu ruchu niebios na zmiany zachodzące w sferze podksiężycowej. Autor wskazuje na oryginalność koncepcji Marsyliusza sytuując ją na tle największych autorytetów jego epoki.

Niestety w tym podrozdziale natrafiamy na niekonsekwencje w podziale tekstu, bowiem jeśli rozdział ma numer 1.3., to jego podrozdział to 1.3.1., to podrozdział tego rozdziału powinien mieć konsekwentnie numer 1.3.1.1., itd.

W kolejnym podrozdziale 1.4. Doktorant przedstawia źródła koncepcji Marsyliusza słusznie dzieląc je na cytowane autorytety, jak Piotr Lombard, Ojcowie Kościoła, Pismo Święte, Arystoteles, Boecjusz, Ptolemeusz, Alfraganus, Thabit ibn Qurra, Awerroes, Glossa Ordinaria i Artykuły Paryskie z 1277 roku oraz źródła doktrynalne, tj.: Tomasza z Akwinu, św. Bonawenturę, Idziego Rzymianina, Tomasza ze Strasburga, Grzegorza z Rimini, Duranda z Saint-Pourcain, Konrada z Soltau oraz Jana Burydana. Mgr Superat omawia w tym rozdziale sposoby wykorzystywania tych źródeł przez Marsyliusza, inspiracje dla jego rozwiązań, zapożyczenia i polemiki ze współczesnymi mu filozofami.

Kolejny rozdział to analizy tradycji przekazu tekstu Marsyliusza, gdzie Autor wnikliwie analizuje czas i miejsce powstania zachowanych kopii opisując kodeksy, które, jak rozumiem, wskazują jednoznacznie na czas powstania danego rękopisu. Następnie szczegółowo analizuje zależności między przekazami dobrze uzasadnia wybór podstawy edycji a także prawidłowo proponuje dwa *stemma codicum* w zależności od tego czy uznamy, że rękopis będący podstawą dla edycji pochodzi bezpośrednio od autografu Marsyliusza czy też nie. Jest to ciekawa i dobrze uzasadniona propozycja zaskakująco wskazująca na dwie możliwe interpretacje.

Zasady edycji, opisy rękopisów i indeksy przedstawiono w sposób powszechnie uznawany za właściwy w przypadku edycji krytycznych. W bibliografii przedstawiono źródła rękopiśmienne, starodruki, wydania krytyczne oraz literaturę przedmiotową nie wiedząc czemu nadając jej tytuły w języku łacińskim, jak np. *Fontes impressi*.

Nie ulega wątpliwości, że rozprawa doktorska wymagała wiele wysiłku i namysłu jej Autora. Ze swego zadania wywiązał się On bardzo dobrze. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że wiernie trzymanie się tekstu wybranego rękopisu pozostawia błędy gramatyczne, podczas gdy poprawną wersję znajdujemy, w uwzględnianym w aparacie, starodruku. Jak widać zabrakło czasu na staranną redakcję edycji. W części w języku polskim jest sporo przede wszystkim stylistycznych, interpunkcyjnych i literowych uchybień. Natomiast błędy w edycji tekstu łacińskiego przedstawiam poniżej:

Strona, przypis	Jest	Powinno być
136, 562	Substantiaegenus	substantiae genus
137	Tertio sic quod habet accidentia materiam, consequentia: habet materiam; (...)	Tertio sic quod habent accidentia materiam consequentia habent materiam; (...)
139, 576	Wuae	Quae
140	(...) utique – si (...)	(...) utique, si (...)
142, 594	Quedam fontem...	Quidam fons...
143, 598	quae actum – esse – dicit	quae actum esse – dicit
143, 601	Cappi	Capi
145, 608	Qup	quo?
152, 643	Apellatione	Appelatione
152, 644	Incorruptibilis	Incorruptibilis
152, 644	Totym	Totum
157	(...) quam alibi, si enim (...)? Quare (...)	(...) quam alibi? Si enim (...) quare (...)
157	Cauase	Causae
157, 659	Dementiumm	Dementium
158	Semissis	seminis?
159	Succesive	Successive
160	Concavuum	Concavum
162, 672	Alique	Aliquae
162, 676	vel passio oraz 4 ?	
162, 676	(...). Marsilium ??	
163, 679	Materaie	Materiae

164	per mixtis	Permixtis
164, 686	(...) Informix parter ??	
165, 692	Errat	Erat
167	Inherentem	Inhaerentem
170	Inherente	Inhaerente
172, 730	Genesi	Genesis
173	(...) corporalis, sicut est, ita est prior, scilicet (...)	nie rozumiem
173	debetur, ut videtur firmamento	debetur, ut videtur, firmamento
176, 749	Aniquior	Antiquior
177, 758	Ex quo (...) sequitur.	Jaki jest podmiot tego zdania?
178	Tenebre	Tenebrae
178	Iipse	Ipsae
178	Potest	co lub kto może
179	sed potius quid natura rerum habuerit hoc sunt beati AUGUSTINI et propter haec auctoritas BASILII dicenti, potest dicendo, quod fuit illius opinionis et quod via AUGUSTINI videtur esse probabilior	To zdanie jest niezrozumiale
179	(...) erat productum	(...) erant (?) productum
182	Corporae	Corpore
183	Specialissime	Specialissimae
184	hoc opinio	haec opinio
184, 788	si lux ilia	si lux illa
184, 790	Evaluatio huius opinionis eadem est cum	Evaluatio huius opinionis eadem est cum ea(?)
185	forma suam substantialem	formam suam substantialem
185	et virtute illuminativam	et virtutem illuminativam
185, 794	et praesentat suamet opinionem	et praesentat suam opinionem
185, 798	15 ut luceant in firmamento	15 (?) ut luceant in firmamento
189	causas expraessas	causas expressas
189	cum primo mobili movetur omnes	cum primo mobili moventur omnes
189, 817	In hanc	In hac
190	Apelatus	Apellatus
190, 822	utuntur hanc sententiam	utuntur hac sententia
191	sit suo motu inferioribus	Sit suo motu in inferioribus
192	Aequae	Aeque
192	Secundum Marsilium	Powtórzone
194	Secundo videbitur de modo, quo catholici imaginantur fieri res et transmutationes, et	Z taką interpunkcją zdanie jest niezrozumiale

	etiam quod philosophi lumen naturale insequentes,	
196	omni astrorum	omnium astrorum
196, 845	Dupliciter	Dupliciter
196, 847	possumus inveniri	albo possumus invenire albo potest inveniri
197	hoc umbra	haec umbra
199, 853	Apellat	Appellat
200	Et patet, quod non est contradicta, nam octavam sphaeram et septem planetas vocat unum caelum et post superiora usque ad secundum vocat superiora secundum, empyreum – tertium	Z taką interpunkcją zdanie jest niezrozumiale
202	Quemlibet	Quamlibet
202, 873	apud Augustinus	apud Augustinum
203, 873	Ille	Ille
203, 878	Zaznaczony cały przypis	
205	Dicens	dicentem ?
205, 888	Cielum	Caelum
206, 895	Marsilius praefert secundam solutionem, quam probat auctoritatem <i>Summae</i> , et per consequens aliquis potest erronee senti Thomam etiam sic fecisse	Marsilius praefert secundam solutionem, quam probat auctoritate <i>Summae</i> , et per consequens aliquis potest erronee sentire Thomam etiam sic fecisse
208, 902	et theologicas suppositions	et theologicas suppositiones
208, 904	super secundo librum	super secundum librum
209, 907	De generatione mundo	De generatione mundi
209, 911	et tune	et tunc
209, 911	Ilia	Illa
210	Deus aliquem	Deus aliqua (...) secundum ea
210, 916	Dei capto	Dei capti
211, 921	ab Ockham incipiente	ab Ockham incipta
212, 925	Medievalis	Mediaevalis
215, 938	Ocurrit	Occurrit
216, 943	lumen natural	lumini naturali
217, 950	Marsilius indicat inadecuationem utendi actionibus temporalibus (voluit)	Marsilius indicat inadaequationem utendi actionibus temporalibus (voluit ???)
217, 950	Inadecvata	Inadaequata
221	intrinsece caelo	intrinseco caelo

Podsumowując stwierdzam z satysfakcją, że rozprawa doktorska Pana Pawła Superata jest pracą bardzo dobrą. Świadczy ona o Jego pasji badawczej i ogromnej pracowitości. Należy

tu podkreślić, że taki rezultat w pracy edytorskiej zawdzięcza p. Superat również temu, iż wywodzi się ze znakomitej szkoły prowadzonej przez promotorkę, prof. Hannę Wojtczak.

Z przyjemnością formułuje wniosek o dopuszczenie mgr Pawła Superata do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

Łódź 13 września 2023 roku

Elżbieta Jung

